

ELINA HALTTUNEN-RIIKONEN

Uusi silmäys syntyvyydensääntelyyn – vai vanhan toistoa?

Onko lasten hankkiminen ihmisoikeus? Entä kuinka monta lasta saa hankkia? Saako ihmisiä ohjalla näissä päätöksissä? Nämä vaikeat eettiset kysymykset liitetään helposti nimenomaan kehitysmaihin. Helsingissä toukokuussa luonnoimassa piipahtanut Diana Coole halusi kyseenalaistaa syntyvyydensääntelyyn hänen mukaansa liitettyä tabu-leimaa tuomalla esiin, kuinka kukaan meistä ei toimi vapaasti.

Brittiläisen filosofin ja politiikantutkijan Diana Coolen (s. 1952) luennon otsikko lupasi paljon. Esitelmän ”From Population Control to Behaviour Modification – Liberty, Coercion and Behaviour Modification in Pursuit of Sustainable Wellbeing” oli määrä käsitellä sitä, miten väestöpolitiikasta aukeaa tie paljon puhuttuun ’kestävään hyvinvointiin’.

Coolen tiedetään kiinnostuneen yhdestä feministisen teorian tuoreimmista hitti aiheista, uusmaterialismista. Tämä yhdistettynä hänen esityksensä otsikkoon sai miettimään, onko mahdollista yhdistää fenomenologisesti inspiroitunut ja kriittinen feministinen katsantokanta väestötason hallinnon ja biopoliittisten käytäntöjen näkökulmaan. Kysymys jäi ainakin tällä kertaa ilman vastausta, sillä ruumiillistuneen näkökulman sijaan esitelmä pysyi lintuperspektiivissä. Tarjolle pantiin ehdotuksia konanaisratkaisuksi maailman tilaan.

Syntyvyyskontrollin teoria ja todellisuus

Coolen esitelmä oli kiinnostavimmillaan filosofin käydessä läpi vapauden ja pakon vastakkainasettelun riittämättömyyttä. Sekä väestönkasvua lisäämään pyrkivät vanhenevan ikärakenteen kanssa kamppailevat maat että väestönkasvua hidastamaan pyrkivät kehitysmaat pelaavat hyvin pitkälle toisiinsa verrattavissa olevilla tavoilla. Kansalaisia houkutellaan tekemään päätöksiä jäl-

kikasvun hankkimisesta tai vapaaehtoisesta sterilaatioista. On vahvasti tottumiskysymys, mikä nähdään vallankäyttönä, kajoamisena itsemääräämisoikeuteen.

Ääripäät eivät myöskään ole koko kuva. Pakottamisen ja mielipiteenmuokkauksen välille jää paljon erilaisia harmaansävyjä. Coole argumentoikin vakuuttavasti, että on älyllisesti epärehellistä olla huomioimatta, kuinka samankaltaisia keinoja syntyvyyden edistämiseen kuin sen vähentämiseen käytetään. Kuitenkin nimenomaan rajoitustoimet nähdään usein eettisesti ongelmalliseksi. Coolen mukaan:

”On harhaa uskoa, että ilman väestöpoliittisia käytäntöjä naiset olisivat vapaita valitsemaan lisääntymistapansa: taloudelliset ja kulttuuriset paineet rajoittavat aina vahvasti heidän tekemiään valintoja.”

Ei ole syytä tarkastella vapautta ideaalitalanteena, vaan feminististen vaatimusten ja toimien on tunnistettava, kuinka hellitty ideaali ”vapaasta valinnasta” on usein naiivi ja epätodellinen. Kun luovutaan pitämästä pakkoa ja vapautta vastakohtina, voidaan päästä eteenpäin. Saadaan luoduksi uusi silmäys syntyvyydensääntelyyn – Coolen sanoin haastetaan ”laajalle levinnyt näkemys, jonka mukaan yhteiskunnalliset pyrkimykset alentaa syntyvyyttä ovat itsessään [*inherently*] epäeettisiä.”

Coole siis pyrki horjuttamaan näkemyksiä, joiden mukaan syntyvyyden alentamiseen tähtäivät valtio-

vallan toimenpiteet ovat väistämättä epäeettisiä. Näin hänen esitelmänsä pysyi abstraktilla ja käsitteellisellä tasolla – väestönsäätelyssä sinänsä – huolimatta siitä, että hän itse kritisoi kontekstittomia tapoja puhua vapaudesta ja pakosta. Coole painotti, ettei hän ota kantaa siihen, pitäisikö tiettyjä keinoja käyttää vai ei, vaan tutkii perusteita niiden käytölle. Samalla hän jätti huomiot, että kehitysmaiden naisiin ja miehiin kohdistettujen syntyvyyskontrollitoimenpiteiden kriitikot ovat jo vuosikymmeniä olleet huolissaan juuri käytettyjen keinojen epäeettisyydestä ja usein yksilöiden henkeä ja terveyttä vaarantavasta luonteesta. Feminististen ja ihmisoikeustoimijoiden kritiikin kärki on suuntautunut massakampanjoiden todellisuuteen, jossa annetaan hyvin vähän, jos ollenkaan, painoarvoa yksilöiden hyvinvoinnille.¹

Coolen näkemyksen suhde näihin hyvinkin oikeutettuihin huolenaiheisiin jäi hämärän peittoon. Feministinen kritiikki syntyvyydensäätelyä kohtaan pelkistyi esitelmässä lähinnä huomioon siitä, että naisten päätäntävällän rajoittaminen on feministeille aiheena tabu siksi, että naisten oikeus päättää omasta ruumiistaan on ollut niin keskeinen osa feminististä liikettä. Koska väestönkasvun hillitsemiseen tarkoitettu politiikka kohdistuu käytännössä kehitysmaihin, oli hämmentävää, ettei Coole lainkaan antautunut dialogiin tähän näkökulmaan keskittyneiden tutkijoiden ajatusten kanssa.²

Materiaalista ei ole puutetta. Useat kestävä kehitystä ja ekologisia kysymyksiä käsitelleet feministit ovat tarkastelleet näitä ongelmia tavoilla, jotka ovat hyvinkin olennaisia Coolen lähestymistavalle. Vaikkapa Maria Miesin ja Vandana Shivan tuotantoon tutustuessa tulee törmäneeksi argumentteihin, jotka kyseenalaistavat vakuutavasti väestön vähentämisen tavoitteen ensisijaisuuden – ja myös sen, päädytäänkö väestönkasvun hillitsemisellä todella Coolen toivomiin päämääriin.

Kenen käyttäytymistä muokattava?

Vähemmän ihmisiä, vähemmän painetta ympäristön kantokyvylle, vähemmän suita ruokittavina on yhtä kuin 'kestävä hyvinvointi'. Coolen esitelmässä väestönkasvun hillitsemisellä tai ainakin kasvun taittamisella oli autuaaksitekevä vaikutus. Hän ei ole suinkaan yksin tämän oletamuksensa kanssa. Väestönkasvun nimeäminen ihmiskunnan kohtalonkysymykseksi 70-luvulla löi nopeasti läpi, ja väestönkasvun hillitseminen on hyväksytty keskeiseksi kehitystavoitteeksi³. Kuitenkin normaaleina, neutraaleina ja väistämättöminä kaupitellut näkemykset ovat juuri niitä, joihin on usein hyvä suhtautua kaikkein kriittisimmin.

On yksinkertaistavaa nähdä väestönkasvu ensisijaisena ongelmana, alkusynä, johon puuttamalla muut ongelmat ratkeavat. Jos mietitään vaikka polttavimpia ympäristökysymyksiä, ihmisten määrä ei mitenkään ilmeisesti ole ratkaiseva tekijä. Sen sijaan ihmisten ja yhteisöjen toiminta suhteessa ympäristöön

on huomattavasti tärkeämpää. Osa ympäristöeetikoista onkin huomauttanut, että lisääntymisoikeutta merkittävämpi ilmiö kyseenalaistettavien listalla on itsestään selvänä pidetty oikeus kuluttaa⁴. Jos hyväksytään, ettei oikeus lisääntyä ole kaikissa tilanteissa selviö (sillä lisääntymispäätös koskettaa koko yhteisöä, ei vain yksilöä), eikö sama päde väistämättä myös oikeuteen kuluttaa?

Esitelmän yleisökommenteissa tähän epäsuhtaan kiinnitettiinkin huomiota: eikö ole hiukan kaksinaamaista vaatia ”niitä” hankkimaan vähemmän lapsia, jotta ”meidän” elintasomme säilyisi? Käsitellessään pakon ja vapauden välisiä suhteita myös Coole toteaa, että väestönkasvuun tähtäviä toimia käytetään maissa, joiden ekologinen jalanjälki on kaikkein suurin. Silti Coolle tavat, joilla ekologisen jalanjäljen muodostumiseen voidaan vaikuttaa, näyttävät kuitenkin liian vähäisinä ja hitaina. Tästä kaikesta voisi päätellä, että varsinainen tabu onkin se, millä konsteilla voitaisiin puuttua näihin moniaalla kyseenalaistamattomina pidettyihin vapauksiin. Silloin kun pitää ottaa huomioon, kuinka ”taloudelliset ja sosiaaliset paineet” vaikuttavat aivan yhtä lailla elämäntyyliä ja kuluttaja-identiteettiä rakentavien valintojen taustalla. Ja nyt tullaankin sen ytimeen, miksi väestöpolitiikka on niin suosittu tavoite: ongelma on aina miellyttävämpää löytää jostain muualta. Niin kaukaa kuin mahdollista.

Pulmien tiedostaminen ei väistämättä merkitse, etteikö syntyvyydensäätelyä voisi nähdä globaalissa mittakaavassa relevanttina kysymyksenä. Aiheen mielekäs käsittely kuitenkin edellyttää, että tiedostetaan väestökysymyksen suhde muihin kysymyksiin ja lakkataan etsimästä ihmelääkettä. Tämä on välttämätöntä jo pelkästään sen vuoksi, että yksinomaan kehitysmaiden väestön ”holtittoman lisääntymisen” esittäminen syyksi on omiaan oikeuttamaan ja lisäämään muukalaisvihamielisiä ja jopa avoimen rasistisia asenteita entisestään. Tässä ”keiden vika on, että ruoka ei riitä ja ympäristö tuhoutuu” -pelissä syyllisiksi päätyvät juuri ne, jotka ovat muutoinkin kaikkein heikoimmassa asemassa.

Viitteet & Kirjallisuus

- 1 Ks. Maria Mies & Vandana Shiva, *Ecofeminism*. Spinifex Press, Melbourne 1994, 190–. Mies ja Shiva esittävät, että esimerkiksi Intiassa ja Bangladeshissa toteutettujen sterilointikampanjoiden ongelmat palautuvat niiden suorittamiseen tapaan ja näkökulmaan, josta kampanjoiden hyötyjä ja tuloksellisuutta mitataan. Koska massakampanjat on järjestetty lääkeyhtiöiden ehdoilla ja vastineeksi kehitysavusta, pyrkimyksenä on ollut ennen kaikkea päästä tiettyihin lukuihin hinnalla millä hyvänsä.
- 2 Coolen esitelmä liittyi hänen laajempaan tutkimusprojektiinsa aiheen parissa, joten on hyvinkin mahdollista, että hän perehtyy tarkemmin näihin kritiikkeihin.
- 3 YK on nimittänyt väestönkasvun hillitsemisen yhdeksi päätavoitteekseen.
- 4 Clare Palmer, *Environmental Ethics*. ABC-Clío, Santa Barbara 1997, 88–90.